

İnsan Hakları

“Her seferinde öyle eyle ki, eyleminin ilkesi aynı zamanda genel bir yasa olabilsin.”

Immanuel Kant

İnsan Hakları fikri, temeli insan onuru bilincine dayanan bir fikirdir ve binlerce yıllık insanlık tarihinin en önemli başarılarından birisidir. İnsan hakları, insan olmanın haklarıdır ve her tek insanın doğuştan özgür ve onur bakımından eşit olduğu temel ilkesi ile ortaya konan karşılıklı davranış kurallarını düzenler. Günümüzde bu hakların hayata geçirilmesi korunmasını ve güvence altına alınmasını sağlamak için en önemli mekanizmalar Devletler arası kuruluşlar tarafından oluşturulan uluslararası hukuk ve standartlar ile bunları referans alan resmi-sivil savunucuk mekanizmalarıdır.

20. yüzyılda uluslararası insan hakları standartları, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” başta olmak üzere, birçok belgede tarif edilmekte ve evrensel ilkeler oldukları vurgulanmaktadır. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gibi sözleşmeler de, bu ilkeleri uluslararası hukukun kuralları haline getirmektedir.

Uluslararası insan hakları hukuku, devletlerin kendi yurttaşları için yapmaları ve yapmamaları gerekenleri tarif etmektedir. Buna göre, bir hükümet ya da muhalif grup, bu standartlara aykırı hareket ettiğinde veya saygı göstermediğinde ya da bu standartları yok saydığına veya güvence altına almadığına, insan hakları ihlâli gerçekleştirmiş olmaktadır. Her devlet, kendi hukukunu, uluslararası insan hakları hukukuna dayandırma ve insan haklarını koruma mecburiyetindedir.

İnsan haklarının en temel özelliği bölünmezliğidir. Bu bölünmezlik, her bireyin medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tümüne, aynı anda sahip olduğu ve bir hakkın gerçekleşmesinin bir diğerinin ön koşulu haline getirilemeyeceği anlamına gelir.

İnsan hakları aktivistleri, dünyanın her yerinde, insan hakları fikrinin sağlam felsefi temeli ve uluslararası hukukun ortaya koyduğu standartlarının gücüyle insanların temel haklarını korumak, hükümetlere uluslararası insan hakları standartlarını kabul ettirmek ve insan haklarını bütün ülkeleri hukukunun dayandığı temel referans kılmak için mücadele etmektedirler. Bu mücadele dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de sürmektedir.

İnsan Hakları

Yurttaşlık, ulus, ırk, etnik köken, dil, cinsiyet, cinsel yönelim, yetenek veya diğer özellikler açısından ayırım gözetmeden, “tüm insanların sadece insan oldukları” için sahip oldukları haklardır.

Çocuk Hakları

Çocuk hakları, insan haklarıdır!

İnsanın doğumundan itibaren birey olma hakkını tanıyan, ek olarak 18 yaşına kadar yaşama, gelişme, korunma ve katılma haklarına özel önem ve öncelik veren, çocuğun özel hak ve gereksinimlerinin uluslararası ortamda kabul edilmesi ve korunmasını sağlayan, insan hakları hukuku bünyesinde kendine özgü bir yapıya olan ihtiyacın sonucunda insan hakları içinde çocuk hakları alanı oluşmuş ve gelişmiştir. Çocuk haklarını güvence altına almak için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'ndeki ilkeleri açmak ve bu ilkelere uluslararası hukuki bir nitelik kazandırmak için Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi hazırlanmış ve imza altına alınmıştır (Ek 1). Bu belge çocuk haklarını düzenleyen, çocukların "Magna Carta"sı ya da "İnsan Hakları Yasası" olarak tanımlanabilecek en önemli uluslararası belgedir. 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen sözleşmeyi, Türkiye 1990 yılında imzalamıştır. Sözleşme, 1994 yılında onaylanmış ve 1995 yılında da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), 54 madde ile insanların on sekiz yaşına kadar sahip oldukları insan haklarını düzenler ve taraf olan ülkelere bu hakların yaşama geçirilmesi konusunda yükümlülükler verir.

Sözleşmenin temeli, çocukların en iyi biçimde yaşamalarını ve kendilerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmelerini sağlamanın normlarını tanımlamaya dayanır. Başka bir ifadeyle Sözleşme, çocukları doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren bütün etkinliklerde "**çocuğun yüksek yararı**"nın temel alınmasını şart koşar. Bu nedenle, ilgili tüm resmi, yerel, akademik, özel ya da sivil toplum kuruluşları, faaliyetlerini çocuğun yüksek yararını gözeterek yapılandırılmalıdır. Doğal olarak bu yaklaşım, **çocuğun yaşaması ve gelişmesi, ayırıcılık gözetilmemesi ve çocuğun katılımının sağlanmasından** ayrı düşünülemez. Nitekim bu temel ilkeler, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çatısını oluşturmakta ve Çocuk Hakları Komitesi tarafından da son yıllarda şemsiye haklar olarak nitelendirilmektedirler. Sözleşmede artık şemsiye haklar olarak da nitelendirilen temel ilkelerle birlikte, çocuğa önem ve öncelik verilmesi gereken alanlar sekiz başlık altında gruplanır:

I. Çocuğun tanımı: Sözleşmenin kapsadığı yaş sınırını barındırır.

II. Şemsiye haklar:

Çocukların yaşaması ve gelişmesi (Madde 6),

Ayrımcılık gözetmeme (Madde 2),

Çocukların yüksek yararının gözetilmesi (Madde 3) ve

Çocukların katılımı (Madde 12) konusunda temelleri barındırır.

III. Medeni Hak ve Özgürlükler: İsim ve vatandaşlık, kimlik, ifade özgürlüğü, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, özel yaşantının korunması, gerekli bilgilere ulaşma, işkence ve özgürlükten yoksun bırakılma gibi alt alanları barındırır.

IV. Temel Sağlık ve Refah: Yaşam ve gelişme, anne-babanın sorumlulukları, özel gereksinimli çocuklar, sağlık ve sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, yaşam standardı gibi alt alanları barındırır.

V. Aile Ortamı ve Alternatif Bakım: Anne babanın yönlendiriciliği, anne-babadan ayırma, ailenin yeniden birleşmesi, yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarma ve geri döndürmeme, ana-babanın sorumlulukları, suiistimal ve ihmal, aile ortamı ve alternatif bakım, evlat edinme, yerleştirme uygulamasının düzenli denetimi, yaşam standardı ve yeniden sağlığa kavuşturucu bakım gibi alt alanları barındırır.

Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası 2008 (Basım aşamasında)

VI. Eğitim, Boş Zaman ve Kültürel Faaliyetler: Eğitim, eğitim hedefleri, boş zaman gibi alt alanları barındırır.

VII. Özel Koruma Tedbirleri: Mülteci çocuklar, azınlıklara ve yerli halklara üye çocuklar, çocuk işçiler, uyuşturucu kullanımı, cinsel sömürü, çocukların satılmaları, kaçırılmaları ve fuhuşa zorlanmaları, sömürünün diğer biçimleri, işkence ve özgürlükten yoksun bırakma, silahlı çatışma, yeniden sağlığa kavuşturucu bakım, çocukların yargılanmaları gibi alt alanları barındırır.

VIII. Uygulamaya Yönelik Genel Önlemler: Sözleşmedeki hakların yaşama geçirilmesi, Sözleşmenin yaygın olarak tanıtılması, Taraf Devletlerin bildirim yükümlülükleri ile ilgili alt alanları barındırır.

Ulusal mevzuatımıza göre (Anayasa 90. Madde) uluslararası sözleşmeler Resmi Gazete’de yayınlandığı tarihten itibaren, ulusal mevzuatın üzerinde yer alır. Bu hükme göre devletin kendi yasalarında ÇHS’nin aksine bir madde varsa bile, o maddeye göre değil, ÇHS’deki maddeye göre davranılması gerekir.

ÇHS’nin dünyanın hemen hemen bütün ülkeleri tarafından onaylanması, insanlık açısından önemli bir başarıdır. Çünkü sözleşmeye onay veren ülkeler, kendi çocuklarının haklarını gözetmek üzere taahhüt ettikleri yükümlülükleri yerine getirmeye çalışırlar. Dünyada ÇHS imzalamamış olan iki ülke vardır. Bu ülkeler, ABD ve Somali’dir.

Çocukların, yaşaması ve gelişmesi, yüksek yararının gözetilmesi, ayırım gözetmeme ve katılımı, sözleşmede tanımlanan hakların gerçekleştirilmesi için temel ilkeleri oluşturmaktadır. Bu temel ilkeler çocukların onurlu, eşit ve özgür bireyler olarak yaşamalarını sağlar.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin Temel İlkeleri

Çocuğun Yaşaması ve Gelişmesi İlkesi: Yaşamak, her çocuğun temel hakkıdır ve herkesin ilk görevi çocukların yaşamını korumaktır.

ÇHS’nin 6. maddesine göre: “Her çocuk yaşama hakkına sahiptir. Devlet çocuğun yaşamını ve gelişimini güvence altına almakla yükümlüdür”.

Yaşama hakkı, tüm hak ve özgürlüklerin kullanılmasının temelini oluşturan bir haktır. İnsan hakları içerisinde, değer sırası bakımından en başta gelir. Bu hak olmaksızın diğer hakların kullanılması mümkün değildir. Yaşama hakkı, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesi anlamına gelir. İnsan hakları belgelerinin tümü yaşama hakkını güvence altına alır ve yaşama hakkını “dokunulmaz” bir hak olarak kabul eder. Çocuk Hakları Sözleşmesi de, çocuğun yaşama hakkını koruma altına almaktadır. Yasalarımızda da çocuğun yaşama hakkını koruyan, başta anayasa olmak üzere pek çok madde bulunmaktadır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, yaşama hakkının gerçekleştirilmesinin yanı sıra, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için "mümkün olan azami çabanın gösterilmesini", devletlerin sorumluluğu olarak görür. "Gelişme" kavramı, yalnızca çocuğun yetişkinlik dönemine hazırlanmasıyla ilgili değildir. Bu aynı zamanda çocukluk dönemi için, yani çocuğun içinde bulunduğu dönemin en elverişli koşullarda oluşturulması anlamına gelir. Sözleşmeye göre devletler, çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal, psikolojik ve toplumsal gelişimini, insanın saygınlığı ile uyumlu biçimde gözetmeli ve çocuğun toplumda özgür bir birey olarak yaşamını sürdürmesi için gerekli önlemleri almalıdırlar.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuğun yaşama ve gelişme hakkını koruma altına alan, bu konuda tüm yetişkinlere ve devletlere verilen temel sorumluluk şöyledir:

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de Çocuğun Yaşama ve Gelişme Hakkı

Madde 6

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi: Çocukları ilgilendiren bütün eylemlerde, öncelikle çocuğun yararının gözetilmesi gerekir. Çünkü, toplumun savunmasız bir grubu olan çocuklar, kendi haklarını arayamazlar. Hükümetler, gönüllü sektör, toplum kurumları, aileler, bakım hizmetleri verenler bu haklara saygı gösterme, ihlâl etmeme ve daha da ileriye götürüp, güçlendirme sorumluluğuna sahiptirler.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk merkezli bir bakış açısını destekler ve çocuğun birbiriyle ilişkili hak ve ihtiyaçlarına dikkat çeker. Dolayısıyla, çocuğa sağlanan koruma kanunlarının, politikalarının ve uygulamalarının değerlendirilmesinde, çocuğun yüksek yararının göz önünde tutulması ve çocuklara yönelik temel hizmetlerin ekonomik reform ve açık azaltma dönemleri de dahil olmak üzere, her zaman korunması ve öncelik verilmesi gözetilmelidir.

Koruma, en genel anlamıyla bir bireyin yaşamını olumsuz bir biçimde etkileyecek olası bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasını engellemek için alınan önlemleri ve savunuculuk çalışmalarını ifade etmektedir. Önlemler ve savunuculuk çalışmaları, bireyin hak ettiği yaşamı sürdürmesi açısından vazgeçilmez niteliktedir. Dolayısıyla, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi, çocuğun herhangi bir alanda ve herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasının engellenmesini gerektirir.

Çocuğun yaşamını etkileyebilecek durumlar, fiziksel, zihinsel, psikolojik, cinsel ve sosyo-kültürel nedenlerden kaynaklanabilir. Bu nedenle, çocuğun korunması, toplumun her düzeyinde, başta kamu idareleri olmak üzere, resmi, yerel, özel, akademik ve sivil toplum kuruluşları vb. tüzel kişilere; devlet başkanları, milletvekilleri, öğretmenler, doktorlar, polisler, anne babalar ve hatta çocuklar olmak üzere gerçek kişilere, etik ve yasal zorunluluklar doğrultusunda, birçok yükümlülük verir.

Her çocuğu öncelikli olarak ele alan, çocuğa ayırım gözetmeden saygı gösteren ve değer veren, haklarında alınan kararlara katılımını sağlayan ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri için fırsat veren koruyucu bir sosyal destek sistemi oluşturmak, öncelikle o devletin anayasasında düzenlenir. Birçok devlette olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda çocuk ve çocuk haklarının korunmasına, başka bir ifadeyle çocuğun güvenliğinin sağlanmasına ilişkin genel kurallar bulunur. Bu kurallardan bir kısmı, temel hak ve hürriyetlerin düzenlemesiyle ilgilidir. Bu genel nitelikli kurallarla çocuk, gerçek kişi olarak, anayasamızın kullandığı deyimlerle, “herkes ya da vatandaş” olarak korunur. Bununla birlikte, koruyucu (kişisel) kuralların bazılarında çocuk, özel bir korunmaya sahip kılınmıştır. Yani çocuklar, kendilerine özgü kurallarla da korunur. Bunun yanı sıra çocukların güvenliğinin sağlanması için gereken örgütlenmeler kurulmuş ve geliştirilmesini sağlayan düzenlemeler için özel kanunlar çıkarılması kabul edilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye’nin çocuk koruma sistemi, ulusal mevzuat başta olmak üzere, onaylanan uluslararası sözleşmelere, belirlenen kaynak tahsisinden hükümetlerin tercihlerine kadar birçok etkenden etkilenmektedir.

**Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası
2008 (Basım aşamasında)**

Çocuğun yüksek yararı gözetilerek yapılan düzenlemeler (etkinlik, hizmet, mekân vb.), söz konusu düzenlemenin öncelikle insan odaklı ve çocukları birey olarak gören, insan haklarına ve dolayısıyla çocuk haklarına duyarlı, bu hakları savunan, barışçıl, hoşgörülü, saygılı, özgürlükçü, eşitlik ve hakkaniyet ilkelerine sahip olması ile mümkündür. Dolayısıyla, çocuğa öncelik veren ve çocuğun yüksek yararını gözetilen düzenlemelerin;

- Çocuğa duyarlı ve çocuğun duyarlı olmasını sağlaması,
- Çocukların gereksinimlerinin farkında olması,
- Çocuğu, ailesinden ve çevresinden kopuk görmeyen ve gereken kaliteli yatırımları yapması,
- Çocukları her türlü tehlikeye karşı (istismar, zararlı alışkanlık vb.) koruması, bu tehlikeleri önlemesi ve gerekli tedaviyi sağlaması,
- Kriz durumlarına (yapay ve doğal) hazırlıklı olması,
- Sorunları öngören ve büyümelerini engellemesi,
- Çocuklar için ve çocuklarla olan faaliyetlerine özel bir bütçe ayırması,
- Kendini sürekli güncellemesi, yenilikçi olması, gelişmeleri takip etmesi,
- Konuyla ilgili olarak kendi kapasitesini sürekli olarak gözden geçirerek yenilemesi ve güçlenen bir yönetim ve uygulama mekanizması yaratması,
- Çocukların yanı sıra uzmanların da fikirlerini alması,
- Kurumlar arasında eşgüdümlü ve işbirliği içinde hareket etmesi,
- Kurumlarda çalışan kişilere düzenli bir bilgi ve deneyim aktarımında bulunan, bilginin bu kişiler arasında dolaşmasına olanak sağlaması,
- İşbirliği ağı içinde bulunması gerekir.

Dolayısıyla, çocuğun yüksek yararını gözetilen bir düzenlemenin, çocuğun görüşünü alan, planlamaya önem veren ve uygulayan, kısa-orta ve uzun vadeli dengeleri izleyen, değerlendiren ve bunun için kaynaklarını ayıran bir yapıya sahip olması gerekir. Bu yapıların sürdürülebilirliklerini sağlamaları ise, politikalarını oluşturmaları ve izlemeleriyle doğrudan bağlantılıdır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Çocuğun Katılımı İlkesi: “Kamu yaşamında yer almak”, “kamu yaşamının bir parçası olmak” şeklinde tanımlanan katılım, bireylerin karar süreçlerinde ve etkinliklerde yer alması, bu süreçlerde “etkili” olması, karar mekanizmalarına, uygulama ve değerlendirme süreçlerine “etkin” müdahalelerde bulunması anlamına da gelir.

Katılım, “çoğulculuk”, “insan hak ve özgürlükleri”, “hukukun üstünlüğü” ile birlikte demokrasinin temel prensipleri arasında yer alır.

Çocuk, ailede, okulda, sokakta, politikada, yani yaşamın her alanında demokrasinin ve insan haklarının temel prensiplerine göre yaşamını sürdürmezse, ileriki yaşantısında bu kavramlara göre yaşaması mümkün olmayacaktır. Çocuğun katılımı, demokrasi ve insan hakları kültürünün tüm toplumlarda tam olarak benimsenmesini sağlamak amacıyla, ilk kez Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’yle gündeme gelmiştir. Sözleşmenin özel olarak 12. Maddesi dışında 13. ve 15. Maddelerinde atıfta bulunulan Çocuğun Katılım Hakkı, çocukların ve gençlerin kendilerini ilgilendiren konularda, kararlarda, etkinliklerde ve süreçlerde etkin bir şekilde yer alma hakkına sahip olduğunu hükme bağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de Çocuğun Katılım Hakkı:

Madde 12: Her çocuk, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir.

Çocuğun katılım hakkının tam olarak hayata geçmesi için, yetişkinlerin çocukların potansiyellerine inanmaları, onları bağımsız bir birey olarak görmeleri ve onlara güven duymaları gerekir. Yetişkinler çocuklara inanmaz, onların potansiyellerine güven duymaz ve onları bağımsız birey olarak görmezse, “katılım hakkı” gerçekleşemez. Bu nedenle, çocuğun katılım hakkı -diğer haklardan biraz daha fazla olarak- yetişkinler tarafından tamamen benimsenmeyi gerektirir. Çünkü çocuklar, yetişkinler tarafından kurgulanmış dünyada, yetişkinlerin yönettiği kurumlarla ve kurullarla yaşamlarını sürdürmektedir ve çocukların katılımı, anne babalar, öğretmenler, akrabalar, komşular, yöneticiler ve diğer yetişkinler tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Ne yazık ki yetişkinler tarafından kurgulanan bu dünyada, çocuğa ilişkin genel yaklaşım, onların henüz yeterince büyümemiş, büyümesi gereken, korunmaya muhtaç, “tamamlanmamış” kişiler olduğu yönündedir. Çocuğun katılımının önündeki en önemli engel bu yaklaşımdır. Bu engel, ancak toplumda ve bireylerde demokrasi ve insan hakları kültürünün benimsenmesi ve yaygınlaşmasıyla ortadan kalkacaktır.

Katılım ayrıca, çocukların gelişimlerini sağlar ve bunu olumlu olarak destekler. Çocuklar, kendilerine her şeyin “sunulduğu” ve müdahale edemedikleri, değiştiremedikleri “pasif” oldukları ortamlarda ve durumlarda tam olarak gelişemezler. Gelişim, hem bireysel, hem de toplumsal bir süreçtir. Çocuklar katılım süreçlerinde, seçenekler arasından tercih yapma, karar verme, toplumsal duyarlılık geliştirme ve işbirliği yapma becerilerinin yanı sıra kendilerine güven kazanır, neleri yapabileceklerini görür ve sonraki adımları için bir içgörü edinirler.

Katılım Sürecinin İlkeleri

Çocukların katılımının göstermelik olmaktan çıkarılarak, hayata geçirilebilmesi için uyulması gereken bazı önemli ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir:

- Katılım süreçlerinde, yetişkinlerle çocuklar arasında eşitler ilişkisi olmalıdır.
- Çocukların potansiyellerine inanılmalı, onlara yaşamlarını değiştirme gücüne sahip oldukları anlatılmalı, onlara bu yönde olanak sağlanmalıdır.
- Her katılım sürecinin sonunda, her zaman somut bir sonuç çıkmayabilir. Önemli olan bu süreçte yetişkinlerin ve çocukların kazanımlarıdır.
- Katılım bazı çocuklara sunulan bir ayrıcalık değil, bütün çocukların hakkıdır.
- Çocukların yetki ve sorumluk almaları sağlanmalıdır.
- Süreçlere katılma konusunda gönüllülük temeldir. Katılmamayı seçmenin de katılımın bir biçimi olduğu unutulmamalıdır.

Sadece, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme değil, Çocuk Haklarının Kullanılmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi de çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınmasını, kendilerini ilgilendiren her konuda bilgi edinmelerini hükme bağlamaktadır.

Ayırım Gözetmeme İlkesi: Çocuk hakları, istisnasız bir şekilde tüm çocuklar için geçerlidir.

Çocuğun fiziksel özelliklerinin, inancının, ana dilinin, cinsiyetinin ya da başka bir özelliğinin hiçbir rolü yoktur. Sözleşmeye taraf olan devletler, hiçbir ayırım yapmadan kendi egemenlik alanlarındaki bütün çocukların sözleşmede yer alan haklarını tanır ve taahhüt eder.

Sözleşme'nin 2. maddesine göre taraf devletler, Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi ülke sınırları içinde bulunan her çocuğa, kendilerinin, anne babalarının, ya da vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka düşünceleri ya da diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt eder.

Ayrımcılık, bütün insanların haklara ve özgürlüklere eşit biçimde sahip olmalarını, bu haklardan eşit olarak yararlanmalarını önleme amacını taşıyan ya da bu sonuca yol açan herhangi bir ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih yapılması anlamına gelmektedir. Haklar ve özgürlüklerden eşit biçimde yararlanma her durumda mutlak aynı tutumun alınması anlamına gelmemektedir. Ayırım gözetmeme ilkesi, kimi hak eşitsizliklerinde düzeltici olumlu eylemleri yani pozitif ayrımcılığı engellemez. Bu tür farklılaşmaların ölçütleri makul ve nesnel, ayrıca sözleşme çerçevesinde meşru bir amaca yönelikse, benimsenen tutumlardaki farklılaşma ayrımcılık anlamına gelmez. _

Türkiye'de ayrımcılığın önlenmesi ulusal mevzuatta da belirtilmiş olmasına karşın, ne yazık ki tüm çocuklara tam olarak uygulanmamaktadır. Engelli çocuklar, evlilik dışı doğan çocuklar, kızlar, mülteciler ve mülteci statüsü kazanmak isteyen çocuklar, ülke içinde iç göçe tabi tutulan çocuklar, Kürt ve Roman çocuklar ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan çocuklar yeterli sağlık ve eğitim olanaklarına erişememektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de Çocuğa Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi

Madde 2

1-Taraf Devletler, bu Sözleşme’de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2-Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırıma veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alır.

Türkiye’nin Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde Çekince Koyduğu Maddeler Hakkında:

Ayrımcılık başlığı altında üzerinde durulması gereken önemli bir konu da Türkiye’nin BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne koymuş olduğu çekincelerdir. Çünkü çocuğun yararı esas alınarak bakıldığında çekinceli maddelerin çocukların ayrımcılığa uğramasına sebep olma potansiyeli vardır. Şöyle ki;

Türkiye, *ÇHS’nin 17, 29 ve 30 Maddelerini “... T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmaktadır* “ itiraz kaydı ile ilgili çekince koymuştur. Çekince koyulmuş olan 17 Madde bilgi ve belge edinme hakkını, 29 Madde eğitimin amacını ve 30. Madde de azınlık mensuplarının kültürlerine ve dinlerine bağlı haklarını tanımlar. Çekincenin gerekçesi ise Lozan Barış Anlaşması’nda azınlık tanımının sınırlılığıdır.

Ancak bu konunun çocuk hakları savunucuları açısından ele alınışında odakta ve öncelik olarak çocuğun olması şarttır. Odakta çocuğun alınmaması durumu zaten Sözleşme’nin tümünden reddi anlamına gelecektir. Çocuğu odağa alarak değerlendirdiğimizde ise çekincelerin, çekince konan maddelerin kapsamı dışında da hak ihlallerine sebep olma potansiyeli görülecektir. Öyle ise çekince 17, 29 ve 30 Madde ile sınırlı kalmayan ve silsileli olarak sözleşmenin diğer maddelerinin de ihlaline sebep olan bir etkiye sahiptir ve dolayısıyla sözleşmenin ruhuna ve genel ilkelerine aykırı olduğu söylenebilir.

Ayrıca çekinceli maddelerde tanımlanan haklar çekincenin gerekçesi olan Lozan Antlaşmasına ters düşmeden de rahatlıkla hayata geçirilebilir. Bunun olanağı vardır ve gerekli olan konuya hak temelli bir açıdan bakılmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti bu sorunu çocukların yararına çözecek cesareti göstermelidir.

Hak Temelli Yaklaşım

“Her defasında insanlığa, kendine olduğu kadar başka herkese de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun.”

Immanuel Kant

Hak temelli yaklaşım, kişileri “hak sahibi” ve devleti “birincil görev sahibi” olarak tanımlayan yaklaşımdır. Kişiler, etkin öznelerdir ve haklarını talep etmek için güçlendirilirler. Bu yaklaşım, kamusal, siyasal, ahlaki ve yargısal sorumluluk ile görev kavramları ile doğrudan ilişkilidir. Devletin bağlayıcı ahlaki ve yasal görevleri bulunur. Kişiler, yardım/ hizmeti/ desteği hak etme yerine yardım/ hizmet/ destek görme hakkına sahiptir.

Hak temelli yaklaşım, sadece görünen sorunları ele almak yerine, sorunların nedenlerini araştırır ve sorunları kaynağında çözmeye odaklanır.

Hak temelli yaklaşım, “gelişme” kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Gelişme, insanların hak ettikleri bir yaşam için karar verme seçeneklerini arttıran, kendilerine verilmiş ya da yaratılmış olanaklardır.

Bireylerin seçeneklerini arttırabilmeleri ve büyüebilmeleri için ve insanın kendini ya da çevresini geliştirecek seçeneklere ve haklara sahip olabilmesi için, yeteneklerini geliştirmesi gerekir. Uzun ve sağlıklı bir yasama sahip olmak, temiz su ve yiyecek gibi basit ihtiyaçları karşılayabilmek, sosyal, toplumsal ve siyasi etkinliklere katılma, bilgiye daha fazla ulaşabilme imkânı, daha güvenli bir hayata sahip olmak ve diğer tüm siyasi ve kültürel haklar, insani gelişimin temelleridir. Bu temellerin birçoğunun gerçekleşmesi, bireyin hayatı ve koşulları daha iyiye götürmesine olanak tanıyan bir etken olabilir.

Öte yandan hak temelli yaklaşım, gelişme durumunu sadece insan ihtiyaçları açısından tanımlamaz. Gelişmeyi, birbirinden ayıramaz haklara toplumun yanıt verme yükümlülüğü açısından da tanımlar ve insanları-grupları bir hak olarak adalet talebi doğrultusunda güçlendirir.

Hak temelli yaklaşımda taraflar, hak sahibi ve görev sahibi olarak tanımlanır. Her insan bir hak sahibidir, hakları vardır, hakkını talep eder, görev sahiplerini sorumlu kılar ve diğerlerinin haklarına saygı gösterme sorumluluğu vardır. Görev sahiplerinin ise, hak sahiplerinin haklarına saygı gösterme, koruma ve yerine getirme sorumluluğu vardır.

Evrensellik, hak sahibi ve görev sahibi arasında karşılıklı bağımlılık, eşitlik ve ayrımcı olmama, katılım, sorumluluk ve güçlendirme ilkeleriyle temellenen hak temelli yaklaşım, toplum içinde savunmasız olanlara odaklanmayı sağlayan ve hakların bölünmezliğini vurgulayan bir çerçeve oluşturur.

Çocuk hakları, insan hakları kültürünün yapı taşıdır ve toplumun insan hakları güvencesinin temelini oluşturur. Çocuklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer anlaşmalarla korunmuş tüm hakların yanı sıra Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde tanımlananlar başta olmak üzere, birçok ek hakka sahiptir. Tanımlanan bu haklara göre hükümetler, çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının yanı sıra medeni ve siyasi haklarını da korumakla yükümlüdür. Devletler yalnız kendi görevlilerinin gerçekleştirdiği ihlalleri değil, ailede ya da toplumdaki diğer bireylerin çocuklara uyguladığı ihmal ve suiistimalleri önlemekle de yükümlüdür.

Çocuklar için “Hak Temelli” Yaklaşımın 5 Temel Nedeni

I. Haklar Evrenseldir!

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde güvence altına alınan haklar, evrensel olarak dünyanın her yerindeki çocuklar için geçerlidir. Böylece bütün çocukların, hayatta kalma, büyüme, gelişme, korunma ve katılım açısından aynı haklara sahiptirler.

II. Çocuk Hakları Yetişkin Haklarından Daha Değersiz Değildir!

Çocuklar anne-babalarının mülkü değildir ve yetişkinler kadar önemli yurttaşlardır. Çocukların hak sahibi olarak kabulü önemlidir. Çocukların savunmasızlığı nedeniyle, ilişkili her durumda çocuğun hakları yetişkinlerin haklarından önce gelir.

III. Haklar Hayır İşleri Değildir!

Çocuklar, toplumun savunmasız grubu olarak haklarını aramazlar. Hükümetler, gönüllü sektörü, toplum kurumları, anne babalar, bakım hizmetleri verenlerin, bu haklara saygı göstermek (ihlâl etmemek) ve daha da ileri götürmek sorumluluğuna sahiptirler.

IV. Haklar Ancak Hak Sahiplerinin Güçlendirilmesi İle Tam Olarak Gerçekleşebilir!

Çocuklar, yardım almaya muhtaç ya da hayır işlerinin nesnesi değil, aksine, kendi gelişimlerinin etkin katılımcıdır. Kendi hayatlarını etkileyen süreçlere ve kararlara katılmalıdırlar.

V. Haklar Bölünemezler ve Birbirleriyle İlgilidirler!

Sözleşmede yer alan her bir hakkın uygulanmasında, çocuğun diğer haklarının uygulanması ve ihlâl edilmemesi gerekir.